

Рогальський А. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Городня Н. Д.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ КІПРСЬКОЇ КРИЗИ 1963–1964 РР. НА ТУРЕЦЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ

Метою цієї статті є висвітлення впливу Кіпрської кризи 1963–1964 рр. на відносини Туреччини і США та тогочасні міжнародні відносини в контексті «холодної війни».

Це емпіричне дослідження, засноване на критичному аналізі історичних джерел, включаючи розсекречені архіви ЦРУ, документи зовнішньої політики США за адміністрації Л. Джонсона. Предмет дослідження розглядається на тлі Кіпрської кризи 1963–1964 рр., яка мала важливе міжнародне значення

У статті з'ясовано що підтримка Грецією і Туреччиною різних етнічних груп у збройному конфлікті на Кіпрі в кінці 1963–1964 рр. могла спричинити війну між цими державами. Розкрита позиція США під час Кіпрської кризи, крім припинення насилля між кіпріотами, вона обумовлювалась двома основними цілями. По-перше, не допустити війни між Грецією і Туреччиною, які були членами НАТО. Це призвело б до руйнування південного флангу Альянсу та до його послаблення в цілому. По-друге, не дозволити СРСР скористатися кризою, щоб посилити свій вплив на уряд Кіпру і врешити включити цей стратегічний острів у Середземному морі в свою сферу впливу. Спочатку американський уряд намагався балансувати між Грецією та Туреччиною, закликав обидва уряди до стриманості. Врешити адміністрація Л. Джонсона здійснила більший тиск на уряд Туреччини, який виявився більш схильним до поступок і компромісів, ніж грецький, щоб уникнути погіршення відносин із США. Унаслідок тиску з боку США Туреччина не здійснила військову операцію для захисту етнічних турків на Кіпрі. США досягли своїх цілей, які були в інтересах усіх союзників по НАТО. Визначено що позиція США під час Кіпрської кризи не мала видимого негативного впливу на турецько-американські відносини, але викликала невдоволення в Анкарі й турецькому суспільстві в цілому. Вона засвідчила, що інтереси двох держав не завжди співпадають. З'ясовано що висновки, які зробили в Анкарі, вплинули на політику Туреччини в кіпрському питанні в наступні роки.

Ключові слова: Кіпрська криза 1963–1964 рр., зовнішня політика США, зовнішня політика Туреччини, турецько-американські відносини, адміністрація Л. Джонсона, холодна війна, зовнішня політика Греції, зовнішня політика СРСР.

Постановка проблеми. «Холодну війну» в українській історіографії розцінюють, як правило, з точки зору ідеологічного протистояння СРСР і США. Вторгнення РФ в Україну й повномасштабна війна, що триває, дозволяють краще зрозуміти концепцію «стримування» радянської експансії, яку реалізовували США і їхні союзники в роки «холодної війни». Передусім йшлося про політичну (розширення сферу впливу) й територіальну (по можливості) експансію, яка тривала з часу утворення Московського князівства. У радянські часи ідеологія була лише її прикриттям. У контексті розширення чи стримування радянської експансії важливе значення мав контроль над стратегічними морськими шляхами, на яких розташований о. Кіпр. У зв'язку з цим Кіпрська

криза 1963–1964 рр. виходила далеко за межі внутрішнього грецько-турецького конфлікту на цьому острові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує велика зарубіжна історіографія, у якій висвітлюється сутність кіпрської проблеми і способи її урегулювання, включаючи кризу 1963–1964 рр. Серед них праці П. Піпінеліса (1959), Л. Блумфілда (1966), Дж. Осланда і Х. Річардса (1966), Г. Кемпа (1980), А. Караосманогли (1983), Р. Кумара (1997), Дж. Калодіуса (1999), М. Хаджіпаулоу (2007), Дж. Кер-Міндсея (2015). Більшість з них були написані в умовах «холодної війни». Серед останніх – стаття Дж. Саккас і Н. Жукової (2013) про роль Туреччини і СРСР під час Кіпрських криз [17].

Лише в окремих працях розглядається позиція США під час кризи 1963–1964 рр. та її вплив на турецько-американські відносини. Переважна більшість цих праць (Т. Адамса, К. Гастейгера, Н. І.-Р. Олсона, Д. Рустова, Х. Брендса, Б. Куніхолма, С. Болукбаші, С. Сеуді) також була написана в умовах «холодної війни» або одразу після її завершення. Серед останніх публікацій з цієї проблематики – стаття турецького історика Дж. Єллідже (2017), у якій аналізується дипломатія США в умовах Кіпрської кризи 1963–1964 рр. з метою не допустити війни між Туреччиною і Грецією, та не дати можливості СРСР скористатися кризою, щоб закріпитися на о. Кіпр [29].

В українській історіографії окремі аспекти турецько-грецького конфлікту на о. Кіпр і Кіпрської кризи 1963–1964 рр. висвітлено в працях О. Троніної (2003), С. Ковальського (2011, 2012, 2014, 2019), Р. Соломона (2018). Вплив Кіпрської кризи на турецько-американські відносини не розглядався. У останніх працях Н. Городньої (2023, 2024) розпочато переосмислення причин початку і подальшого розгортання «холодної війни» [10; 11].

Постановка завдання. Метою цієї статті є висвітлення впливу Кіпрської кризи 1963–1964 рр. на відносини Туреччини і США та тогочасні міжнародні відносини в контексті «холодної війни» на основі залучення нових історичних джерел (розсекречених архівів ЦРУ, документів зовнішньої політики США за адміністрації Л. Джонсона). Предмет дослідження розглядається на тлі Кіпрської кризи 1963–1964 рр., внутрішніх і міжнародних чинників, які на неї впливали.

Виклад основного матеріалу. Острів Кіпр розташований у східному Середземномор'ї на стратегічно важливих морських шляхах, відносно недалеко від Суецького каналу, Сирії, Лівану, Ізраїлю. Початково цей острів був повністю заселений греками, проте з часом потрапив під владу Османської імперії, унаслідок чого там з'явилося турецьке населення. З огляду на важливе стратегічне розташування, після російсько-османської війни 1877–1878 рр. Османська імперія передала о. Кіпр в користування Британської імперії. У 1925 р. він став британською коронною колонією. З цього часу грецька етнічна більшість (близько 79% населення) посилювала вимоги енозісу, тобто приєднання острова до Греції. Турки-кіпріоти виступали проти.

У 1950-х рр. кіпрське питання вийшло на міжнародний рівень. Після того як Велика Британія вивела у 1954 р. війська з Єгипту, а в 1956 р.

президент Насер націоналізував Суецький канал, стратегічне значення Кіпру різко зросло. Паралельно посилювались антибританські настрої на острові. Виникли організації греків-кіпріотів, які використовували проти британців і турків-кіпріотів терористичні методи. Однією з найбільш активних була Національна організація кіпріотів-комбатантів (ЕОКА) під керівництвом полковника Гриваса, основною метою якої був енозіс.

Одним з найбільш впливових лідерів греків-кіпріотів, безкомпромісним борцем за об'єднання з Грецією був предстоятель автокефальної Кіпрської православної церкви архієпископ (1950–1977) Макаріос. Як з'ясувалося, він співпрацював з Гривасом та підтримував терористичні методи ЕОКА, через що був затриманий і висланий з острова [28, с. 73].

У 1958 р. насилля на Кіпрі досягло піку. Через це в кінці цього року в ООН розпочалися секретні переговори між міністрами закордонних справ Туреччини і Греції. Вони продовжились наступного року в Цюриху, де в лютому вдалося досягти політичних угод. Церемонія підписання відбулася в Лондоні, але її ледь не зірвало втручання Макаріоса. Врешті він погодився підтримати угоду, але для цього довелося застосувати на нього тиск, використовуючи компромат персонального характеру, який отримала британська розвідка. Її оприлюднення серйозно підірвало б його авторитет [14, с. 76].

Згідно з Лондонсько-Цюрихськими угодами, які були покладені в основу Конституції Кіпру, острів здобував незалежність (на противагу енозісу). Британія зберігала суверенітет над двома військовими базами на його території й мала платити оренду за інші. Члени ЕОКА отримали амністію. Конституція Кіпру гарантувала права турків-кіпріотів, які складали близько 18% населення. Вони отримали владні інструменти для блокування несприятливих для них рішень. Ці договори, які дозволили припинити кровопролиття на острові, підписали Греція, Туреччина і Велика Британія. Ці три держави ставали гарантами Конституції Кіпру і отримали повноваження захищати її, навіть шляхом збройного втручання [12].

У грудні 1959 р. відбулись вибори, у результаті яких президентом Кіпру став архієпископ Макаріос (1960–1974, 1974–1977), а віце-президентом – турок-кіпріот Фазіль Кючюк. Кожен з них отримав право вето у справах зовнішньої політики, оборони і безпеки. На парламентських виборах 31 липня 1960 р. партія Макаріоса «Патріотичний фронт» отримала більшість у парламенті.

16 серпня була проголошена незалежність Республіки Кіпр.

За аналізом співробітників ЦРУ (18 серпня), у Кіпру були кращі перспективи для стабільності, ніж у інших колишніх колоній, які нещодавно здобули незалежність, проте залишилось багато невирішених проблем між громадами греків і турків. Лише деякі крайні націоналісти продовжували чинити спротив домовленостям 1959 р., але їх було небагато і спроможності їхніх лідерів викликали сумнів. Найбільш небезпечною у довгостроковій перспективі видавалась політична Партія реформ трудящих (AKEL), керована комуністами, майже всі з яких були греками-кіпріотами. Вона мала здібних лідерів і значну популярність. Хоч вона отримала лише 5 місць у Палаті представників, але виборці-греки віддали за неї 40% голосів. Ця партія виступала проти імплементації певних положень угоди 1959 р., найбільше – проти продовження британської військової присутності на острові. Перед проголошенням незалежності лідери AKEL відвідали Москву і Пекін та повернулися звідти з пропозиціями про збільшення торгівлі та економічну допомогу «без будь-яких умов» [7; с. 5, 7]. Прогнозувалося, що інтереси СРСР і КНР до Кіпру в майбутньому лише посиляться [7, с. 9].

Президент Макаріос поділяв вимоги AKEL стосовно британських військових баз і усіляко затягував процес остаточного вирішення цього питання, включаючи доступ до них місцевого населення і збільшення фінансової допомог [4, с. 2; 3, с. 1]. Врешті проблему було вирішено приблизно через рік [6].

Згідно з інформаційно-аналітичним оглядом ЦРУ (9 квітня 1959 р.) при формуванні уряду Макаріос віддавав перевагу колишнім членам ЕОКА [5], чим проігнорував застереження Туреччини і Греції, які були гарантами незалежності Кіпру і підтримували його фінансово.

Проте на листопад 1963 р. у Греції були заплановані вибори. У разі перемоги партії «Центристський союз» (Center Union) під керівництвом Георгіоса Папандреу ситуація могла змінитися. Він не підтримував Лондонсько-Цюрихські угоди, а передвиборча програма партії будувалася довкола вирішення Кіпрського питання шляхом енозісу. В Анкарі така риторика викликала занепокоєння. Як повідомлялося в телеграмі з посольства США в Туреччині у держдепартамент 20 жовтня 1963 р., турецька позиція, озвучена прем'єр-міністром І. Інйоню, була наступною: Туреччина не могла покинути турків-кіпріотів напризволяще, як і не

могла допустити енозісу. Хоч американські дипломати закликали до гнучкості, турки заявляли про готовність Туреччиною здійснити десантну операцію на острів, якщо стане очевидно, що відбувається підготовка до енозісу [19]. У листопаді 1963 р. партія Г. Папандреу «Центристський союз» перемогла на виборах у Греції, він сформував уряд.

Після вбивства президента Дж. Кеннеді 22 листопада 1963 р. прем'єр-міністр Туреччини І. Інйоню приїздив на його поховання і 26 листопада зустрічався з президентом Л. Джонсоном. Між іншим, обговорювалося питання про надання США Туреччині нового озброєння. Президент Джонсон особисто запевнив у цьому турецького прем'єра [15].

Кіпрську кризу 1963–1964 рр. спровокувало рішення Макаріоса у листопаді 1963 р. змінити Конституцію Кіпру. Його «Програма тринадцяти пунктів» суттєво обмежувала систему протипаг, закладену в Лондонсько-Цюрихських договорах [14]. Турки-кіпріоти втрачали політичні інструменти захисту своїх прав. Макаріос ввів ці «13 пунктів» у Конституцію в одноосібному порядку. Греки-кіпріоти підтримали ці дії, а турецьке населення відмовилося приймати конституційні зміни, які позбавляли їх захисту.

21 грудня 1963 р. поліцейські вбили трьох турків-кіпріотів, що стало приводом для початку збройного конфлікту на етнічному ґрунті. Цей епізод увійшов в історію як «Криваве Різдво» (*Bloody Christmas*). Людей вбивали, їхні поселення спалювали, турків відраховували з навчальних закладів, а тим, хто був за кордоном, відмовляли в поверненні додому [29, с. 372]. Після початку збройного конфлікту на Кіпрі прем'єр-міністр Греції Г. Папандреу пішов у відставку (31 грудня).

Етнічні турки, які проживали у США, вважали Макаріоса головним винуватцем кривавих подій в Республіці Кіпр, про що написали 26 січня 1964 р. у відкритому листі президенту Джонсону [1]. Офіційна позиція Великої Британії і США полягала в тому, що в насиллі винні обидві сторони (греки і турки), що його здійснювали радикальні елементи, які входили до збройних формувань і вийшли з-під контролю, а не звичайні громадяни [25].

25 січня 1964 р. уряд Великої Британії, одного з гарантів Конституції Кіпру, звернувся за дипломатичною підтримкою до США. Заступник держсекретаря США Дж. Болл зателефонував президенту Джонсону і повідомив, що британці розраховували на участь США у розв'язанні конфлікту. Усі сторони конфлікту мали упереджене ставлення

до Британії через її колоніальне минуле, а це не сприяло її конструктивній ролі. Також у зверненні ставилось питання про втручання американських миротворців у випадку інтернаціоналізації конфлікту, чого можна було очікувати. Питання полягало лише в тому від кого будуть миротворці – від НАТО чи ООН [21, с. 37–38].

28 січня І. Інью попередив Вашингтон, що Туреччина готова здійснити інтервенцію на Кіпр у випадку повторного насильства стосовно турків-кіпріотів [29, с. 376], проте це могло викликати негативну реакцію Греції. Тож розглядався план, згідно з яким США мали ввести свої миротворчі сили на о. Кіпр. Цей контингент мав займатися винятково підтримкою порядку і не втручатися в політичне життя Кіпру. Греція і Туреччина, за цим планом, мали мінімізувати свою присутність на острові, а в ідеалі її повністю ліквідувати. На ці умови погодились Британія, Туреччина і навіть Греція, під тиском США. Лишалось лише отримати згоду Макаріоса, проте він відмовився і стверджував, що конфлікт можна вирішити лише за участю ООН [29, с. 376].

Американський уряд намагався уникнути винесення питання урегулювання Кіпрської кризи на розгляд ООН, бо це посилювало б втручання СРСР як держави-члена Ради безпеки з правом вето. Проте 15 лютого 1964 р. за ініціативи Кіпру і Великої Британії питання про Кіпрську кризу було все-таки винесено на розгляд ООН. Різниця полягала лише в тому, що Кіпр при зверненні до ООН апелював до своєї суб'єктності, а Британія – до Лондонсько-Цюрихських договорів [24, с. 151].

Обговорення Кіпрської кризи в ООН дало змогу відкрито втрутитися Радянському Союзу. Він одразу заявив, що криза почалася з втручання сусідів у справи незалежної держави, а попередні договори були несправедливими, бо нав'язували Кіпру чужі військові бази на його території [24, с. 153]. СРСР підтримував існування об'єднаного і демілітаризованого Кіпру, виступав проти його розділу між Грецією і Туреччиною. Адже обидві держави були членами НАТО і приєднання до них частин цього стратегічного острова посилювало б перспективи його використання Альянсом. З точки зору Кремля, Кіпрська криза могла стати приводом для окупації острова гарантами-державами НАТО.

Як повідомлялось в інформаційно-аналітичному огляді ЦРУ, станом на 27 лютого 1964 р. зростали шанси на втручання в Кіпрську кризу СРСР і Франції. В Туреччині вважали, що СРСР і так активно був залучений в конфлікт на боці

греків-кіпріотів, яким постачав озброєння. До того ж Макаріос заявляв, що у разі відсутності інших варіантів він звернеться по допомогу до Радянського Союзу. Турецькі військові сили постійно перебували в стані готовності, щоб втрутитися у кризу [23, с. 1].

У лютому 1964 р. у Греції відбулися наступні парламентські вибори, на яких партія Г. Папандреу перемогла зі значною перевагою, після чого він знову очолив уряд. З огляду на його задекларовані цілі приєднання Кіпру до Греції, внутрішній кіпрський конфлікт міг призвести до збройного конфлікту між Грецією і Туреччиною.

29 квітня 1964 р. міністр закордонних справ Туреччини Джемаль Еркін здійснив візит у Вашингтон, де провів переговори з президентом Л. Джонсоном. Про їхній зміст свідчить опублікований Меморандум зустрічі від 29 квітня 1964 р. Президент Джонсон позитивно оцінив стриману позицію і «державницьку мудрість» прем'єр-міністра Інью протягом останніх тижнів. «Інью – герой. Ми аплодуємо йому та його політиці. Ми зробимо все можливе, щоб підтримати ООН у виробленні мирного рішення...», заявив Л. Джонсон. Д. Еркін зауважив, що досі Туреччина утримувалась від здійснення свого безсумнівного права збройного втручання на Кіпр, проте «антагоніст» Туреччини (тобто Греція) скористався цією поміркованістю і прагнув принизити її. «Ми щойно закликали грецький уряд до стриманості.... Погляд Президента полягає в тому, що ми повинні бути настільки жорсткими, наскільки це необхідно. Греки не повинні принижувати турків. Ми також повинні втрутитися і натиснути на Макаріоса» [22].

З квітня по серпень на Кіпрі діяла миротворча місія ООН. 16 травня 1964 р. було введено миротворчі сили ООН [24, с. 155] у складі 6 тис. осіб на чолі з лейтенант-генералом Г'яні, з Індії. Хоча в звітах ООН вказувалось, що миротворча місія діяла успішно, проте побіжно зазначалось, що Греція і Туреччина розглядали ситуацію в Кіпрі дуже однобоко і лише ускладнювали її своїми діями [24, с. 156]. Греція і Туреччина відправляли на острів зброю, проте, згідно з даними ЦРУ, масштаби турецької зброї, порівняно з грецькими, були просто мізерними [9, с. 2].

На початку червня 1964 р. прем'єр Інью повідомив посла США в Анкарі, що турецький уряд розглядав питання про збройне втручання з метою окупації частини Кіпру. У відповідь 5 червня він отримав лист від президента США (так званий «лист Джонсона»). У ньому Л. Джонсон застерігав

турецький уряд від поспішних радикальних рішень. Він перерахував усі можливі ризики від інтервенції на острів, зокрема, масові жертви серед турків-кіпріотів та війну з Грецією, якої вони не могли допустити. Також цим вторгненням турки б дали СРСР шанс зміцнити свої позиції на острові, а цього не хотілось би нікому з країн НАТО. Президент попереджав, що якщо турецька інтервенція на Кіпр все-таки відбудеться, то США не дозволять використовувати в цій операції озброєння, яке вони надали Туреччині. Якщо Іньоню не буде консулюватися із США стосовно інтервенції на Кіпр, президенту доведеться перевести питання з площини приватної в публічну, через ООН [16].

Такою ж була позиція США стосовно втручання Греції. У листі Л. Джонсона до І. Іньоню побіжно згадувалися антиамериканські протести, які проходили в Греції через позицію США стосовно Кіпру. Л. Джонсон відправив Г. Папандреу аналогічний «лист». Він був написаний у більш м'якій формі, проте його зміст включав ті ж самі меседжі [29, с. 387]. Проте, на думку Папандреу, більшість застережень Джонсона були просто блефом [29, с. 384]. Прем'єр-міністр Греції був значно менш поміркованим і поступливим, ніж турецький, що викликало негативну реакцію у Вашингтоні.

12 червня 1964 р. за згодою грецького уряду на Кіпр відправились озброєні грецькі бойові формування (7–8 тис. осіб). Частина з них кваліфікували як греків-кіпріотів, іншу – як «дезертирів» з грецької армії, які приєдналися до грецьких бойових формувань. Їх очолив генерал Гривас, колишній очільник ЕОКА, якого греки вважали героєм [9, с. 1–2]. За грецьким планом, Гривас мав взяти під свій контроль ополчення острова, комуністів (які продовжували кризу активно діяли серед греків-кіпріотів) і особисто Макаріоса. Грецькі війська на чолі з Гривасом швидко просувалися і вже в серпні наступали на стратегічно важливі поселення турок-кіпріотів. Хоч Туреччина довго дотримувалась поміркованої позиції, проте цього разу під впливом внутрішньополітичного тиску і обставин, що склалися на Кіпрі, І. Іньоню прийняв рішення діяти. 8 серпня турецька авіація почала бомбардування позицій сил, очолюваних Гривасом. Греція і Туреччина опинились на межі війни.

Коли загострення ситуації досягло піку, обидві держави відступили і перестали нагнітати ситуацію. Туреччина припинила бомбардування, а Гривас з військовим контингентом повернувся в Грецію [29, с. 389].

15 серпня 1964 р. СРСР оприлюднив офіційну заяву, в якій попереджав: «якщо відбудеться іноземне збройне вторгнення на територію Кіпру, Радянський Союз допоможе йому захистити свою свободу та незалежність» [17]. 7 вересня 1964 р. уряд Кіпру повідомив про візит своєї делегації в Москву [13]. Формальним приводом був «напад Туреччини», тобто бомбардування позицій грецьких бойовиків на острові турецькою авіацією. Справжня мета полягала в тому, щоб заручитися підтримкою СРСР у питанні територіальної цілісності та незалежності Кіпру. СРСР пообіцяв поставити в Республіку Кіпр зброю і обладнання на суму 70 млн дол. до жовтня 1965 р. [17].

Перспективи втручання СРСР стали дієвим стимулом для припинення гарячої стадії Кіпрської кризи. Єдиною масовою подією на Кіпрі восени 1964 р. були виступи проти британських баз, проте вони мали мирний характер [22, с. 4]. Туреччина і Греція розпочали конструктивний діалог з метою вирішення проблеми. Одним з компромісних рішень міг стати варіант енозісу, запропонований Папандреу восени 1964 р. Він передбачав об'єднання Кіпру з Грецією, проте надання Туреччині військової бази на острові. Цей план в цілому влаштовував обидві держави, але не президента Макаріоса. Тому він був приречений на провал ще на стадії планування.

Висновки. Таким чином, крім внутрішнього грецько-турецького конфлікту, Кіпрська криза мала важливе міжнародне значення в контексті «холодної війни». Підтримка Грецією і Туреччиною різних етнічних груп у збройному конфлікті могла спричинити війну між ними. Оскільки обидві ці держави були членами НАТО, це призвело б до руйнування південного флангу Альянсу та до його послаблення в цілому. Виникли б сприятливі умови для поширення радянського впливу на стратегічному острові в Середземному морі. Врешті для припинення гарячої фази конфлікту було використано миротворчі сили ООН. Туреччина поступилась тиску США і не здійснила військову операцію для окупації частини острова.

Позиція США під час Кіпрської кризи обумовлювалась двома основними цілями, крім припинення насилля на Кіпрі: по-перше, уникнути втручання СРСР; по-друге, не допустити війни між Грецією і Туреччиною. Спочатку американський уряд намагався балансувати між Грецією та Туреччиною, закликав обидва уряди до стриманості. Оскільки грецький уряд займав більш непоступливу позицію, адміністрація Л. Джонсона врешті здійснила більший тиск на уряд

Туреччини, який виявився більш схильним до поступок і компромісів, щоб уникнути погіршення відносин із США. Проте політика США викликала невдоволення в Анкарі й турецькому суспільстві в цілому. З їхньої перспективи, на турків-кіпріотів було здійснено атаку і вони потребували захисту Туреччини, яка мала усі законні підстави здійснити збройну інтервенцію на острів як один з гарантів Конституції Кіпру. У 1964 р. цього не відбулося через стримування з боку США. Найбільше, на що пішов турецький уряд – це на бомбардування позицій грецьких бойовиків. Це призвело спочатку до ескалації

конфлікту, але врешті – до розрядки і початок пошуку компромісів між Грецією і Туреччиною. Основний вплив на це мали заяви СРСР і готовність президента Кіпру до тісної співпраці з ним, що могло призвести до закріплення Радянського Союзу на цьому стратегічному острові й до подальшої радянської експансії в регіоні. Хоч Кіпрська криза не мала видимого негативного впливу на турецько-американські відносини, але засвідчила, що інтереси двох держав не завжди співпадають. Висновки, які зробили в Анкарі, вплинули на політику Туреччини в кіпрському питанні в наступні роки.

Список літератури:

1. An Open Letter to President Johnson. 26 January 1964. *CIA Reading Room* URL: <https://surl.li/imehoz>
2. Central Intelligence Bulletin. 12 January 1961. *CIA Reading Room*. URL: <https://surl.li/jbingw>
3. Central Intelligence Bulletin 18 May 1960. *CIA Reading Room*. URL: <https://surl.li/lpukmt>
4. Central Intelligence Bulletin. 31 March 1960. *CIA Reading Room*. URL: <https://surl.li/jyzjaj>
5. Central Intelligence Bulletin. 9 April 1959. *CIA Reading Room*. URL: <https://surl.li/uemmqx>
6. CIA Report on Cyprus. 2 February 1960. *CIA Reading Room*. URL: <https://surl.li/buuwqt>
7. Current Intelligence Weekly Summary. 18 August, 1960. *CIA Reading Room*. URL: <https://surl.li/hgwihi>
8. Dankward A. The Cyprus Conflict and United States Security Interests. California, 1967. *CIA Reading Room*. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP08C01297R000500110010-6.pdf>
9. Draft DCI Briefing for Vision Subcommittee. *CIA Reading Room*. June 1964. URL: <https://surl.li/pemxjk>
10. Gorodnia N. George F. Kennan's Diplomatic Service in the USSR (1952): Opportunities and Challenges. *Американська історія і політика*. 2024. № 18. С. 95–111.
11. Gorodnia N. Ukrainian National Issue in the Emerging U.S. Strategy towards the Soviet Union (1946–1953). *Американська історія і політика*. 2023. № 16. С. 30–48.
12. London-Zurich Treaties of February 1959. URL: <https://web.deu.edu.tr/kibris/articles/app.html>
13. Makarios Sending Mission to Soviet in Appeal for Aid. The New York Times. September 8, 1964. URL: <https://surl.li/tgipgx>
14. Makarios' "13 Points". URL: <https://web.deu.edu.tr/kibris/articles/app.html>
15. Memorandum of Conversation. Washington, November 26, 1963. *Foreign Relations of the United States, 1961–1963, Vol. XVI*. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d396>
16. President Johnson and Prime Minister Inonu: Correspondence between President Johnson and Prime Minister Inonu, Washington, June 5, 1964. *Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Vol. XVI, Cyprus; Greece; Turkey*. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d54>
17. Sakkas J., Zhukova N. The Soviet Union, Turkey and the Cyprus Problem, 1967–1974. *Les pays d'Europe orientale et la Méditerranée*. 2013. Pp. 123–135. URL: <https://shs.cairn.info/revue-les-cahiers-irice-2013-1-page-123?lang=en>
18. Seydi S. Turkish American Relations and the Cuban Missile Crisis, 1957–63. *Middle Eastern Studies*, Vol. 46, No. 3, May 2010. Pp. 433–455. URL: <https://surl.li/pucjpb>
19. Telegram from the Embassy in Turkey to the Department of State Ankara, October 20, 1963. *Foreign Relations of the United States, 1961–1963, Vol. XVI*. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d291>
20. Telegram From the Military Attaché in Turkey to the Department of the Army Ankara, April 16, 1964 *Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Vol. XVI*. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d34>
21. Telephone Conversation between President Johnson and the Under Secretary of State. January 25, 1964. *Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Vol. XVI*. Pp. 37–38. URL: <https://surl.li/anilge>
22. The President's Intelligence Checklist. 12 October 1964. *CIA Reading Room*. URL: https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0005959478.pdf
23. The President's Intelligence Checklist. 27 February 1964. *CIA Reading Room*. URL: https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0005996858.pdf
24. The Situation in Cyprus. UN, 1964. URL: <https://surl.li/uysxro>

25. U.S. Embassy and Cyprus. Telegram, Washington, December 24, 1961. *Foreign Relations of the United States*, 1961–1963, Vol. XVI. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d303>
26. U.S. Embassy Turkey Telegram, December 28, 1962. *National Security Archive*. URL: <https://surl.li/pzkqwl>
27. U.S. Policy on Cyprus. Memorandum of Conversation. Washington, February 21, 1964. *Foreign Relations of the United States*, 1964–1968, Vol. XVI. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d37>
28. West N. The Friends: Britain's Post-War Secret Intelligence Operations Great Britain. CIA Internal Use Only. Approved for Release 2005/08/24 URL: <https://surl.li/gnedve>
29. Yellice G. The American Intervention in the 1964 Cyprus Crisis and the Greek Political Reaction (February–August 1964). *Journal of Modern Turkish History Studies*. 2017. XVII/35, pp. 367–401. URL: <https://surl.li/jqgznd>

Rohalskyi A. I. Gorodnia N. D. THE IMPACT OF 1963–1964 CYPRUS CRISIS ON TURKEY-U.S. RELATIONS

The purpose of this article is to discuss the impact of the Cyprus crisis of 1963–1964 on relations between Turkey and the United States, and international relations in general in the context of the Cold War.

This is an empirical study, based on a critical analysis of historical sources, including declassified CIA archives and U. S. foreign policy documents of L. Johnson administration. The research topic is studied against the background of the 1963–1964 Cyprus crisis, which was of significant international importance.

It was found out that Greece and Turkey supported different ethnic groups in the armed conflict in Cyprus at the end of 1963–1964 could have led to war between these states. The U. S. position during the Cyprus crisis is revealed, apart from ending the violence between Cypriots, It was determined by two main objectives. First, to prevent war between Greece and Turkey, which were members of NATO. This would have led to the destruction of the southern flank of NATO. Second, to prevent the USSR from taking advantage of the crisis to strengthen its influence on the Cypriot government, and ultimately bring this strategic island in the Mediterranean Sea into the Soviet sphere of influence. Initially, the U. S. government tried to balance between Greece and Turkey, calling on both governments to exercise restraint. Ultimately, the Johnson administration put more pressure on the Turkish government, which proved more willing to make concessions and compromises than the Greek government in order to avoid deterioration of relations with the U. S. As a result of pressure from the U. S., Turkey did not carry out a military operation to protect ethnic Turks in Cyprus. The U. S. achieved its goals, which were in the interests of all NATO allies. It was determined the U. S. position during the Cyprus crisis had no visible negative impact on Turkish-American relations, but it caused dissatisfaction in Ankara and Turkish society as a whole. It showed that the interests of the two countries did not always coincide. It has been found that the conclusions drawn in Ankara influenced Turkey's policy on the Cyprus issue in the following years.

Key words: Cyprus crisis of 1963–1964, U. S. foreign policy, Turkey's foreign policy, Turkey-U.S. relations, L. Johnson administration, Cold War, Greece's foreign policy, Soviet foreign policy.